Noua pomai eir cugl rusment?

Sast anc, cura tgi te ast dismess la davosa tgossa aint igl rusment? Ègl sto igl pachet da cornflakes tgi te ast fitto ozandumang, igl schlogn tgi te ast tschicco sen la veia da scola u la bavronda ainten la butteglia da PET d’ansant? Tenor las indicaziuns dalla Confederaziun produtgescha ena persunga an Svizra ad onn anturn 700 kilos rusment. Chegl è ple u manc 2 kilos rusment per de e persunga. Perchegl ègl da sa dumandar: Noua eir cun tot igl rusment?

Igls davos decennis è igl rusment davanto en problem pigl noss ambiaint. Ozande dattigl numnadamaintg bler daple rusment tgi pi bod. Igl muteiv è tranter oter igl standard da veiver ot tgi nous vagn. Nous lagn adegna daple, tot adegna pi nov, migler e pi bel. Actualmaintg vign produtgia an Svizra prest treis gedas daple rusment tgesan (chegl vot deir igl rusment digls tigneirtgesas, da biros e d’interpresas pitschnas) tgi avant en mez tschentaner. Er igls tips da rusment èn sa midos igls davos onns. Rusments pi novs èn plastics, chemicalias, substanzas radioactivas ed apparats electronics. Bleras da chellas substanzas èn rusments spezials, perchegl tg’ellas cuntignan substanzas fitg toxicas.
Pi bod pattava la gliout igl rusment an foss e vallungs. Chegl attirava massas utschels e ratungs e provotgiva en tuffareia terribla, ava contaminada e schizont incendis. Oz vign la mesadad digl rusment, igl rusment combustibel (chegl vot deir chel tgi pò neir ars), dismessa ainten en implant per arder rusment. L’otra mesadad digl rusment vign reciclada. Ma avant tgi dismetter en product aint igl dretg li, ègl da risguardar la sia producziun e furniziun.

An Svizra dovra per exaimpel mintga persunga an media passa 100 kilos palpieri e cartung ad onn. Ena raschung èn sainza dubis las furniziuns a tgesa d’interpresas scu Zalando, Galaxus e Brack. Per far palpieri e cartung ston neir taradas bleras plantas. La producziun dovra tranter oter bler’ava, benzin ed ieli. Uscheia pò per exaimpel en liter ieli vigl contaminar en milliun liters ava. La producziun d’ena battareia dovra 50 gedas daple energeia tgi chegl tg’ella furnescha. Facit: Igl migler rusment è chel tgi vign evito da bel’antschatta. Sch’ins vot redutgier la quantitad digl rusment, ègl damai impurtant da pansar gio cun la compra agl satg da rusment e da sa fatschentar cun la fabricaziun e l’utilisaziun digl product e la sia moda da dismetter. I fò senn da cumprar products cun pac pachetadi u cun en pachetadi da returnar, da duvrar butteglias reutilisablas, da purtar vistgadeira viglia anc duvrabla, da cumprar products tgi on ena lunga dirada da veta e da reparar apparats defects.

Reciclar rusment per puspe gudagner matergias primas (scu per exaimpel lenna ed ieli) e las integrar ainten la circulaziun economica è ena procedura impurtanta per cumbatter la stgertezza d’energeia e da resursas digl noss mond. Per exaimpel ins pò crear palpieri nov cun palpieri vigl, produtgier novs recipiaints cun PET e fertilisar igl iert cugl cumpost. An Svizra ins è gio cunsciaint dadei tgi renda da reciclar. Gio aint igl 19avel tschentaner gudagnevan firmas svizras daners cun rimnar materialias reciclablas. Igl argumaint dalla protecziun digl ambiaint è pir nia vetiers, cura tgi la societad ò percurschia tgi las matergias primas von a fegn. La Svizra ò egna da las quotas da recicladi las pi otas e chegl arisguard tot las materialias. Uscheia reciclagn nous per exaimpel 95% digl vèder ed 81% digl palpieri e cartung. Dantant tg’igl recicladi da tscherts materials contanscha plangsia la limita digl pussebel, ò la dismessa per exaimpel dalla matergia biogena grond potenzial: Ins chinta tgi vigna dismess en milliun tonnas magliaretsch angal aint igls tigneirtgesas privats. I sa tracta damai digl sfarlattem da vivondas, chegl tgi vign numno per engles ‘food waste’.

Per igl recicladi mettan las vischnancas a disposiziun lis da rimnada per vèder, aluminium ed oters metals, ieli vigl, cartung, PET e.u.v. Cun reutilisar igl rusment spargnagn nous matergias primas (p.ex. lenn per palpieri nov) e blera energeia (p.ex. forza electrica per fabricas da vèder). La reutilisaziun vign finanztgeida cun ena taxa tgi vign paeda cun la compra digl product. Chegl vala per exaimpel per products scu battareias, pachetadis da bavrondas u er apparats electronics.

Malgro las pussebladads da reciclar ins ò anc adegna stuia arder 126'000 tonnas rusment igl 2024 aint igl Grischun. Chegl vign fatg an moda controllada a parteir digl onn 1914. Siva digl onn 1975 capeta chegl aint igl implant per arder rusment a Termin/Trimmis. Igl material combustibel vign mano notiers cun camiuns e cun vagungs da veiadafier. Per proteger l'aria e las avas èn neidas applitgeidas a parteir digls onns 1980 proceduras per nattager las svapours. La vapour, tgi resulta cun arder igl rusment, vign manada ainten ena reit da caleira a distanza tgi scolda divers bietgs, per exaimpel er a Coira. Cun ena part dalla caleira vign ultra da chegl anc produtgia electricitad.
Betg tot las parts digl rusment ardan. Chegl tgi arda betg, resta anavos aint igl implant. Oters rusments sviluppan gas toxics cun arder. Per betg donnager igl ambiaint vignan chellas substanzas nuschevlas filtradas. Digl tgamegn sortan la finala angal ple vapours d'ava e dioxid carbonic (CO_2). Las restanzas aint igl implant ed aint igls filters èn toxicas. Ellas ston neir dismessas an deposits spezials.
Rimnar ed arder rusment combustibel è tger. Las consumentas ed igls consuments paian en import tgi dependa dalla quantitad. En exaimpel fitg deraso è la taxa da satg.

Ensacuras davainta tot rusment – i dependa angal digl taimp. Rusment pudagn nous dantant evitar, sminueir, reutilisar ed igl rest dismetter an urden. La producziun ed igl transport da mintga object consumescha energeia, caschunga rusment e tschuffargnescha la tera, l'aria e l'ava. Consumar e dismetter cunsciaintamaintg geida a proteger las matergias primas ed agl noss ambiaint.

(tenor www.chattà.ch; adattaziuns ed actualisaziuns a basa da www.bafu.admin.ch, www.swissrecycle.ch e www.gevag-gb.ch, 2013/2025)